

اُصول فقہ اسلامی

[مؤلفی]

از میر مبعوثی و دارالفنون حقوق شعبہ سی معلم محترمی

[سیدبک]

معلم مشارالیهک رخصتیلہ طرفزدن طبع ایتدیرلمشدر

« صاحبیری »

حقوق اوچنجی سنہ طلبہسندن

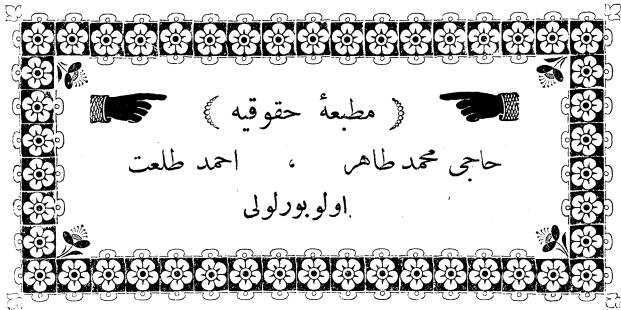
احمد طلعت حاجی محمدطاهر

مطبعہ حقوقیہ

استانبول

ابوالسعود جادہسندہ نومرو ۴۶

۱۳۲۸

— مقدمه —

علم اصول فقه ، احكام شرعيه فرعيه ي ادله تفصيليه سندن
استنباطه كند يلريله توصل اولنان قاعده لري بيلديرن علمدر .
موضوعي ، ادله و احكام شرعيه در . غايي دخی ،
احكام شرعيه ي معرفت و موجبنجه عمل ايله سعادت دنيويه
واخرويه به نائلتدر .

— ايضاح —

[اصول فقه] اوقويه جعمر علمك اسميدر . لفظ اعتباريله
(اصول) ايله (فقه) لفظلرندن مركب بر تركيب اضافيدر . اصول
(فقه) تعيري لفظ و اضافت اعتباريله مركب ايسه ده بو علمك علمي و اسمي
اولمق اعتباريله ده مفرددر . نته كيم بوكا برده (علم) لفظي علاوه
اولنه رق (علم اصول فقه) دينور . و بونكله علميته اشارت اولنور .
علملر ، ايكي نوعدر . بري علم مرتجل ، ديكرى علم منقولدر .
على ، بكر ، عثمان كبي علملر علم مرتجلدر . عبدالله ، عبدالرحمن كبي
اسملر ايسه علم منقولدر . مركب اضافيدن علميته نقل اولمشدر .
بونلرك معنای اضافيسى اللهم قولى ، رحمتك قولى ديمك ايسه ده علميته
تقلنده بو معنى مقصود دكلدر . مسلمانك شخصى ، ذاتى مقصوددر .
اصول فقه ، تعيري بو علمك اسمي اولمله برابر لقبدر . مدح و يا ذمى

مشعر اولان اسملره لقب دینور. (اصول فقه) ده سعادت دنیویه و اخرویه یه نائلیته مدار اولان فقهک مناسی اولدینی جهتله بالطبع مدحی مشعردر. اصول فقه تعیری ، علمیتسه نقل ایدلیوبده ترکیب اضافی حالده بر اقلسهیدی بو علمده موضوع بحث اولان احکام و اجتهاده متعلق قواعد شامل اوله مازدی . حالبوکه بو علمده آنلردن ده بحث اولنیور . بو سببه میندرکه (اصول فقه) تعیری مرکب اضافی حالندن علمیتسه نقل اولنمشدر .

شوقدر وار که علماء اصول ، ترکیب اضافی حالده نظر اعتباره آلهرق (اصول فقه) ی هم مرکب اضافی اولق اعتباریله ، همده علمیت اعتباریله تعریف و ایضاح ایتشلردر . بالاده ، متنده کی تعریف علمیت اعتباریله در . اصول فقه مرکب اضافی اولق اعتباریله تعریف ایدلک ایچون اوله مضافی ، صکره مضاف الیه تعریف و ایضاح ایتک اقتضا ایدر . بونلرک تعریفندن اول اضافتک نه دیمک اولدینی بیلنمسی لازم کلیر . اضافت بر شیئک دیکرینه انتساب و اختصاصی دیمکدر . مثلاً لسانمزده بر ترکیب اضافی اوله رق [فلانک کستانی] دیدیکمزده کتابک اوفلانه اختصاصی آکلاشیلور . ایشته اصول فقه تعیری ده اضافت اعتباریله فقهک اصللری دیمکدرکه اصولک فقهه انتساب و اختصاصی کوستر بر ترکیب اضافیدر . بو تعیرده مرکیت ، علمیتدن مقدم اولدینی جهتله اول امرده تعریف اضافی بی بیان ایدوب بعده بالاده محرر اولان تعریف علمینک قیودنی تدقیق و ایضاح ایدهلم :

اصول ، اصلک جمعیدر . (اصل) دلیل ، راجح و قاعده کیه معالرینه ودها سائر معالره کلیرسه ده بوراده اصلدن مقصد کندیی اوزرینه غیریسی مبتنی اولان شی دیمکدر . ابتاده ؛ ابتاء حسی ايله

ابتناء عقلی به شاملدر . ابتناء حسی ، بنانك تمل ، سقفك دیوار اوزرینه
 ابتناسیدر . ابتناء عقلی ده مدلولك دلیله ، معلوك علتیه ابتناسیدر .
 دیمك كه فقه اصوله ابتنا ایدیور . (اصول) مبنی علیه ومستندالیله
 (فقه) ده مبنی ومستند اولیور . (اصل) لفظی راجح وقاعده
 مغالرینه نقل اولمش ایسهده بوراده دلیل معناسنه نقله حاجت یوقدر .
 چونكه اصلك تعریفنده کی ابتنا یی ابتناء حسی ایله ابتناء عقلی به
 تشمیل ایدنجه آرتق نقله احتیاج قالماز . زیرا معقولاتك ابتناسی عقلی
 اولدیغندن فقهك ده اصله ابتناسی ابتنا یی عقیدر . و بناءً علیه اصلك
 تعریفنده کی ابتناء داخلدر . شوالده اصول فقه دیمك فقهك مبتنی
 اولدینی شیار دیمكدر كه اولدرده ادله دن عبارتدر .

فقهك تعریفنه كانجه : فقه ، لغته ده آلامق دیمكدر . فقط ساده جه
 عامیانه آلامق دكل ، بلكه رويت و فطانت ، اتقان ، اذعان ایله
 آلامق دیمكدر كه برشيك بتون اینجه لكلیرینه ، غوامضنه واقف اولمق
 دیمك اولور . بو ، فقهك معنای لغویسیدر . معنای اصطلاحیسی ایکی
 درلو تعریف ایدلمشدر . بری ائمه خفیه نك ، دیگرى ائمه شافیه نك
 تعریفدر .

ائمه خفیه نك تعریفنه كوره (فقه) ، نفس انسانینك من جهة العمل
 لهنده وعلیهنده بولنان شیرلی یلمسیدر . عربیسی [معرفة النفس مالها
 وما علیها عملاً] در . یعنی انسانك عمل جهتیله متفع ویا متضرر اولدینی
 هرشيك حكم شرعیسنی علی وجه الاذعان ادراك و تصدیق یلمسیدر .
 ائمه شافیه نك تعریفنه كوره (فقه) ، احكام شرعی عملیه یی ادله
 تفصیلیه سندن یلمكدر . بوايكي تعریفك هرايكیسی ده نتیجه اعتباریله برذر .
 نفس انسانینك لهنده وعلیهنده اولان شیردن مقصد احكام شرعیه در .

تعريفلارده كي بيلمكدن مقصوده ملكه حاصل ايدەرك بيلمكدر . ملكه ديه برشي مكرراً تدقيق وامعان وادرا كدن حاصل اولان كيفيت راسخيه دينور .

ديمك اوليور كه فقه ، انسانك لهنده وعلهنده اولان شيلري يعنى احكام شرعيه يي كراراً ادله تفصيليه سنى تدقيق وتبع نتيجه سي اوله رق حاصل اولان ملكه ايله بيلمسيدر . كرچه برانسان لهنده وعلهنده اولان شيلرك جله سنى ، احكام شرعيه نك كافه سنى بيله مز ، بو عاداتا متمتع كيدير . فقط بوامتناع ، آنك بروجە مشروح ملكه حاصل ايتمنه ، اويولده برقوة استنباطيه مالك اولسنه مانع دكلدر . ايشته (فقيه) ديه بويله ملكه راسخيه ، قوه استنباطيه مالك اولان علمايه دينور كه «مجتهد» ديمكدر . بويله ادله دن استنباط احكام ملكه سنه مالك اولميان ذواته (فقيه) دينه مز . بوكي ذواته يعنى مسائل فقهيه يي ساده جه حفظ ايتمش اولان ذواته - ولو كه يوز بيكرجه مسائل فقهيه يي حفظ ايتمش اولسون - مقلد دينور .

فقيه ومجتهد اولمقده حفظ مسائل دكل ، استنباط احكام خصوصنده ملكه راسخيه مالك اولمق لازمدر . بويله برملكيه ، قدرت استنباطيه مالك اولان بركىسه نك بتون مسائل بيلمسي شرط دكلدر . چونكه بوملكه بعض مسائل بيلمه مكه منافي دكلدر .

نته كيم - فقيه وحتى مجتهد مطلق اولديغنده هيچ بركىسه نك شبهه سي اولميان - «امام مالك» حضرتلري كنديسنه سؤال ايديلان قرق مسئله دن يالكز دردينه جواب ويرمش ، اوتوز آلتيسي حقنده [لادري] بيلميورم ديمشدر .

ملكه معناسه اولان بيلمك قيديله حضرت رسالتناه افندمرك علمي

خارج قالمشدر . زیرا جناب رسالت مآب افندمرك بيلمسی ادله‌ی وقواعدی مرةً بعد اخرى تدقیق وادراك ایدرك ملكه کسب ایتمله دکلدر ، بلکه وحی والهام صورتیله‌در . مقلدرك‌ده علمی بوتعریفدن خارجدر . چونکه اونلرك علمی مجتهدین حضراتنه تقلید صورتیله‌در . ملكه و ادله شرعیهدن استدلال طریقیه دکلدر . آنک ایچون مقلدینک دلیلی اقوال مجتهدیندر دینور . زمانمزد علم فقه ايله توغل وکسب اختصاص ایدن علمایه (فقیه) اطلاق اولنمی اصولیونه کوره مجازدر حقیقت دکلدر .

تعریفده کی (من جهة العمل) قیدیله‌ده علم کلام ايله علم اخلاق تعریفدن خارج قالیر . « امام اعظم » حضرتلری فقهی [معرفة النفس مالها وماعلیها] دیه تعریف ایتمش و (عملاً) قیدینی ذکر ایتمه‌مشدر . چونکه مشار ایله حضرتلری عندنده علم کلام ايله علم اخلاق ، علم فقهک دائرة شمولی داخلنده‌در . نته‌کیم علم کلامه دائر قلمه آلمش اولدقلری رساله‌ی (فقه اکبر) تسمیه ایتمشلردر . فقط مؤخرأ علم کلام ايله علم اخلاق پک زیاده توسع وتکمل ایتمش وبناء علیه باشلی باشنه برر علم مستقل حالتی کسب ایلش اولدقلرندن متأخرین علما آنلری علم فقهدن تفریق ایتمشلر وفقهک تعریفندن اخراج ایچون حضرت امامک ذکر اولنان تعریفنه (عملاً) قیدینی علاوه ایلشلردر .

فقهک بوصورتله تعریفی ، اصولیونه ومتقدمین فقهایه کورده‌در . آنلرك عندنده ملكه استدلال وقوة استنباطه مالک اولمیان علمایه - مجرد برچوق مسائل فقهیه‌ی ذهنده حفظ وجمع ایتمسندن دولانی - « فقیه » اطلاق اولنماز ؛ اطلاق تقدیرنده مجازأ اطلاق ایدلمش اولور . لکن بواطلاق پک زیاده زبانزد اولدیغندن وزمانک (فقیه) یتشدریمکده‌کی اسکی

سماحتی قالمدیغندن متأخرین فقهایه کوره اشبو اطلاق ، حقیقت عرفیه حالئی اکتساب ایشدر . بونلر فقهی ، مسائل شرعیۀ فرعیه‌یی حفظ ایتکدر ، دیه تعریف ایدیورلر . نته کیم مجله احکام عدلیه‌نک برنجی ماده‌سنده [علم فقه ، مسائل شرعیۀ عملیه‌یی بیلیمکدر .] دیه تعریف اولمشدر . شوتعریفه کوره مسائل شرعیه‌یی حفظ ایدن ذواته (فقهی) اطلاق اولنور . تعریفده‌کی (مسائل) کله‌سی جمع اولوب لسان عربیده اقل جمع اوچ اولدیغندن اوچ مسئله شرعیه‌یی بلله‌مش اولان اشخاص دخی فقه‌ه عداینه داخل اولمق اقتضا ایدر . نته کیم بو جهت کتب فقهیه‌ده تصریح اولمشدر . ایشته بوسبیه مبنیدرکه برکیمسه (فلان مملکتده‌کی فقهایه شو قدر غروش وصیت ایتدم) دیسه بو وصیت انفاذ اولنور . و اومملکتده موجود اولان علما‌نک جمله‌سی بو وصیته داخل اولور .

بورایه‌قدر اولان ایضاحات ، [اصول فقه] تعبیرینک مرکب اضافی اولمق اعتباریه تعریفنه متدائر ایدی . شمیدیه علمیت اعتباریه اصل متنده مذکور اولان تعریفک قیودینی ایضاح ایدم :

تعریفده‌کی [احکام] لفظی حکمک جمعیدر . حکمک متعدد معناسی وارددر . حکم اصل لغتده امر ایتک ، منع ایلک معناسه‌در . اصطلاح فقهایه (قضا) معناسه کلدیکی کبی بر عقد اوزرینه ترتب ایدن اثر معناسه‌ده کلیر . مثلاً (بیعک حکمی ملکیتدر .) مسئله فقهیه‌سنده‌کی حکم بومعنایه‌درکه (عقد بیع اوزرینه ترتب ایدن اثر ملکیتدر .) دیمک اولور . لسان عرفده ایسه برشیی دیکرینه ایجاباً و یا سلباً نسبت واسناد ایلک دیمکدر . منطقویون بو نسبت ، بو اسناده نسبت خبریه دیرلر و بو نسبت خبریه‌یی

على وجه الاذعان ادراك ايلكهده حكم و تصديق ديرلر كه آنلرك عندنده حكم ايله تصديق برشیدن عبارتدر و تصور مقابليدر .

بوراده (حكم) دن مقصد ايسه اصوليون عندنده مصطلح اولان حكمدر كه افعال مكلفينه متعلق خطاب شارع ايله ثابت اولان اثر معناسنه در . [ما ثبت بخطاب الشارع المتعلق بافعال العباد] عبادات و معاملاتده فرض ، وجوب ، نذب ، اباحه ، حرمت ، كراهت ، انعقاد ، بطلان ، صحت ، فساد ، نفاذ ، لزوم ، عدم لزوم كي . بونلره حكم تكليفي دينور . ركڤيت ، عليت ، سييت ، شرطيت كي احكامهده حكم وضعي دينور .

[شرعيه] قيديله احكام عقليه و حسيه تعريفدن خارج قالير . مثلاً (عالم حادثدر) جمله سي بر حكمي متضمن ايسهده بو حكم ، حكم شرعي دكلدر ، احكام عقليه دندر . كذلك (آتش محرقددر) كالامنك محتوي اولديني حكمده حسه مستند بر حكمدر . علوم شرعيه نك غيري ديكر علوم و فنونه متعلق بالجملة احكام فنيه واصطلاحيه دخي بو قيد ايله خارج قالمشدر .

[فرعيه] قيديلهده علم كلام ، علم اخلاق ، علم قرائت كي ديكر علوم شرعيه يه منسوب اولان احكام خارج قالير .

[ادله] دليلك جمعيدر . دليل ، كنديسنه نظر صحيح ايله نظر

اولندوقده بر مطلوب خبري يه ايصال ايلين شي ديمكدر . [مايمكن التوصل

صل بصحيح النظر فيه الى مطلوب خبري .]

بوراده نظردن مقصد ، فکر وتفکر در که بر مجهولی تحصیل ایچون
امور معلومه یی ترتیب ایتک دیمکدر . بیلنسی مطلوب اولان اوجمولهده
[مطلوب خبری] دینور . بوتعیرلر علم منطق اصطلاحاتندندر .

شوتعریف ایله معرف اولان دلیل ، ایکی قسمدر . بری مرکب
دیگری مفرددر .

دلیل مرکب ؛ صغری ، کبری نامی ویریلان ایکی مقدمه دن ترکیب
ایدن قیاس منطقیدر .

مثلا (عالم حادثدر) . مطلوب خبریسی اثبات ایچون عالم متغیردر .
وهر متغیر حادثدر . قیاسی ترتیب ایدرز . بوبر دلیلدر که ایکی مقدمه
معلومه دن ترکیب ایتشددر . ایشته بودلیلی نظر صحیح وفکر تام ایله تدقیق
ایتدیکمزده بزی (عالم حادثدر) مطلوب خبریسنه ایصال ایدر که قیاسک
نتیجه سیدر .

دلیل مفرد ایسه بویله ایکی مقدمه دن ترکیب ایتمز . او برشی در که
آنک صفات واحوالنه امعان نظر اولندقدده آنکه باشقه برشیته یعنی
مطلوب خبرییه توصل اولنور .

مثلا شوکائات ، صانع عالم اولان جناب حق وجودینه دلیلدر .
زیرا حیرت رس عقول اولان شو بدایع مکونائی امعان ایله تدقیق
ایتدیکمزده جناب حق وجودینه قائل اولورز . بومثالده او یله ایکی
مقدمه دن ترکیب ایتمش بر قیاس یوقدر . برشی واردر که اوده عالمدن ،
کائاتندن عبارتدر . ایشته بو وامثالی دلیللره دلیل مفرد دینور .

تعریفده کی دلیلدن مقصود اولانده بودر . یعنی مفرد اولان دلیلدر .
چونکه اصول فقهده موضوع بحث اولان ادله شرعیه ؛ کتاب ، سنت ؛

اجماع ایله قیاس فقها‌دن عبارت‌درکه جمله‌سی‌ده مفرد‌در . زیرا ایلروده بیان اولنه‌جنی اوزره مثلاً کتاب ، معنایه دال اولان نظم جیلدن عبارت‌درکه برکله وحتی حروف معانیدن برحرف دخی اوله‌بیلیر. قیاس فقها‌ده مفرد‌در ، قیاس منطقی کی مرکب دکدر .

[تفصیلیه سندن] ادله تفصیلیه‌دن مقصد ، ادله معینه و مشخصه

دیمکدر . یعنی احکام شرعیه‌نک هربری کندیسنه مخصوص اولان معین و مشخص بر دلیلدن استنباط اولنه‌جقدر .

مثلاً صلاتک وجوبی «اقیموا الصلاة» امر مخصوص و معینندن استنباط اولدییگی کی زکاتک ، صومک ، حجک و سائر واجبات شرعیه‌نک جمله‌سنک وجوبلری دخی کندیلرینه مخصوص و معین اوامر الیه‌دن استنباط اولنیور .

[قاعده] جزئیاتی اوزرینه منطبق اولان بر قضیه کیه‌درکه آنکه اوجزئیاتک احکامی استخراج اولنور .

شو تعریفدن آکلایورزکه علم اصول فقه ، بزه بر طاقم قاعده‌لر بیلدیره‌جک ، بزه حین حاجتده بر مسئله حقنده آکلامق ایسته‌دیکمز حکم شرعی‌ی اوقاعده‌لر واسطه‌سیله دلیلندن استخراج ایده‌بیله‌جکز . بوجهت برقات دهاتنور ایتک ایچون بر مثال ایله توضیح ایدم :

مثلاً بن ، نمازک شرعاً واجب اولوب اولدیغنی آکلامق ایسته‌یورم ، بونم ایچون بر مطلوب خبریدر . ادله شرعیه‌دن کتابه یعنی قرآن کریمه مراجعت ایتدم ، (اقیموا الصلاة) امر جیلینی کوردم . اصول فقه قاعده‌لری آره‌سنده امرک وجوب افاده ایتدیکنی و بناءً علیه مأمور شارعک واجب اولدیغنی اوکرندم . شو حالده بن آکلامق ایسته‌دیکم

نمازك وجوبى مسئله سنى بوقاعده اصوليه وساطيله وبر قياس منطقى ترتيبيله ذكر اولنان دليل شرعیدن یعنی « اقيموا . . . » امر جلیلندن استنباط واستنتاج ایلم و دیرم که :

دعوى — نماز واجبدر .

صغرى — چونکه نماز ، « اقيموا الصلاة » نص جلیلله مأمور شارعدر .

کبرى — وهر مأمور شارع واجبدر .

نتیجه — اوحالده نمازده واجبدر .

ایشته تعریفده کی [کندیلریله توصل اولنان] سوزندن مقصد بوصورتله اولان استدلالدر که بوکا طریق توصل دینور . ایشه بورایه قدر اولان تحلیللات وتوضیحات ایله اصول فقهك كرك اضافت و كرك علمیت اعتباریله تعریفی مع زیاده ایضاح ایلك . آرتق بوندن فضله سی ده ایراث کلال ایلم . شمدیده اصول فقهك موضوعنه دائر اولان مسئله یی تحلیل ایده لم :

[اصول فقهك موضوعی ، ادله واحكام شرعيه در .]

معلومدر كه بر علمك ديكر علملردن تمیزی موضوعی اعتباريله در . هر علمك كندینه مخصوص بر موضوعی اولدینی کبی اصول فقهك موضوعی ده ادله واحكام شرعيه در . اصول فقهك موضوعنده علماء اصول اختلاف ایتشلردر . بعضاری اصول فقهك موضوعی ، یالکیز ادله در ، بعضاری یالکیز احکامدر ، بعضاری ده ادله واجتہاد و ترجیحدر دیمشدر . صدر الشریعه وملا خسرو کبی بر چوق مدققین اصولین ده ادله واحکامك هر ایکسینك ده اصول فقهك موضوعی اولدیغنه قائل اولشلردر . بوفکر ، موضوعك ماهیت وتعریفنه ده موافق اولدینی جهته بزده بوفکری ترجیح ایلدك .

برعلمك موضوعی ، او علمده كندیسنك احوال واعراض ذاتیه ـ سندن بحث اولنان شیدر . یعنی بر علمده هانکی شینك احوالندن بحث اولنیورسه او علمك موضوعی ایشه اوشیدر . اصول فقهده ده ادله ایله احکامك احوال واعراضندن بحث اولدینی جهته ادله ایله احکام بوعلمك موضوعنی تشکیک ایتش اولیور . و برده بر علمده كندی موضوعك ذاتندن ، ماهیت وحقیقتندن بحث اولنماز ، بو جهت او علمده مسلم الثبوت عد اولنور . اوندن بشقه بر علمده بحث اولنور . اصول فقهده ادله اربعه نك الك بیوکی اولان قرآن کریمك ذاتندن ، ماهیتندن بحث اولنماز ، مثلاً قرآن کتاب ساویمیدر ، حقایق آموز ام افندمر حضرتلرینك بر معجزه باهره سیمیدر ؟ کبی مباحث اصول فقهك دائره بحثی خارجنده در . بونلر اصول فقهده مسلم الثبوت عد اولنور . قرآنك ذاتنه ، ماهیتنه عائد بوکی مباحثك یری علم کلامدر .

بونلردن اورادہ بحث اولنور . اصول فقہدہ ایسہ قرآنک اثبات احکامہ راجع اولان اعراضندن ، مثلاً عامیدر ، خاصیدر ، حقیقتیدر ، مجازمیدر ؟ کجی احکام شرعیہ بی اثباتہ مدار اولان احوالندن بحث اولنور .

[موضوع] تعیرینک اصطلاحات منطقہدن اولق اوزرہ ایکنجی برمعناسی دہ واردر . بومرہ قدر صدددن خارج ایسہدہ بونکله اولکی معنی بیندہ التباس بولندیغندن تشویش اذہانی موجب اولہ بیلیر . بومحدوری دفع ایچون موضوعک بوایکنجی معناسی دہ مجمللاً بیان ایتمک ایسترم .

علم منطقہ صدقہ ، کذبہ احتمالی اولان سوزہ قضیہ دینور . وبوقضیہ نک جزء اولنہ موضوع ، جزء ثانیسنده محمول اطلاق اولنور . مثلاً (فضیلت علمیہ ، بر ثروت مغنویہ در) سوزی بر قضیہ در . بونک جزء اولی اولان « فضیلت علمیہ » تعیری موضوع ، جزء ثانیسی اولان « ثروت مغنویہ » ترکیبی دہ محمولدر . « در » ادائی ایسہ ادات رابطہ در . « موضوع بحث » ، « موضوع مسئلہ » کجی محاورادہ مستعمل اولان تعیرات آرسندہ کچن موضوع کلمہ سی هپ بومعناہ در . بونکله یوقاریدہ تعریف ایدیلن « موضوعی » بر برینہ قاریشدر ماملیدر . یوقاریدہ بر علمک موضوعی تعریف ایدرکن « اعراض ذاتیہ سندن بحث اولنان » دیمشدک . [اعراض] عرضک جمعیدر . عرض لغتہ بر شیئہ لاحق وعارض اولان حال وصف دیمکدر . اصطلاحہ ایسہ بر شیئک ماہیتدن خارج فقط آکا محمول اولان شیئہ عرض دینور . مثلاً انسانہ نسبتہ ضا حکیت بر عرضدر ، چونکہ انسان ماہیتدن

خارجدر . بونكه برابر دائماً انسانه محمول اولور . بونك ایچوندرکه بر قضیهده انسانی موضوع ، ضاحك لفظی محمول یاپهرق « انسان ، ضاحکدر » دنیلیرسه بوقضیه طوغری وواقعہ مطابق اولور . « ذاتیه » قیدی ، اعراض غریبهدن احتراز ایچوندر . زیرا هیچ برعلمده اعراض غریبهدن بحث اولماز . اعراض ذاتیه ، برشئك ذاتیاتندن نشأت ایدن اعراضدر . اعراض غریبه ایسه برشئك ذاتیاتندن نشأت ایتیوب باشقه اسبابدن ناشی اول شئنه عارض اولان اعراضدر .

اصول فقهه دائر قلمه آلنان شرحلرده اشبو اعراض ذاتیه وغریبهیه دائر برطاقم تمثیلات ایله اوزون اوزادییه ایضاحات ویرلش ایسهده بونلر هپ اعتبارات نظریه‌دن عبارت اولوب تطبیقاتده جدی بر فائده عملیه‌سی یوقدر . آنکچون بوراده آنلرك ذکر واتیانندن صرف نظر اولمشدر .

[بحث] لفظنه کئنجه : بحث لغتده تفتیش و تفحص معناسنده

اصطلاحده ایسه برشیئی دیکرینه حمل واثبات دیمکدر . بوراده بومعناى اصطلاحیسی مقصوددرکه اعراض ذاتیه‌بی موضوع علم اوزرینه حمل ایتك ديمك اولور . ایشته بوندن آکلاشیلیرکه برعلمك مسائلندن هر برنده اوعلمك موضوعی ؛ اومسئله‌نكده موضوعی اولور ، اعراض ذاتیه‌ده محمول اولور . نته‌کیم . اصول فقه مسائلنده دلیل شرعی موضوع ، آنك اعراض ذاتیه‌سندن بریده محمول اولور . مثلاً « کتاب حکم شرعی‌بی مثبتدر . » مسئله اصولیه‌سنده موضوع علم اولان (کتاب) شو قضیه‌نك موضوعی ، (مثبت) ده کتابك عرض ذاتیسی وقضیه‌نك محمولیدر . کذلک « امر وجوب افاده ایدر . » جمله‌سی ده برمسئله اصولیه‌در ، موضوعی دلیل شرعینك برنوعی اولان امر ، محمولی ده اعراض ذاتیه‌دن

اولان (افاده ايدر) سوزيدر . ايشتە مسائل وقواعد علميه نك ترتيب علميسى بوضورتله اولور . بعضاً مسئله نك ظاهر الفاظنه نظراً بوترييك تبديل ايتمش اولديغى ظن اولنورسهده بو حال ، اصطلاحات علميه نك محو واثباتندن متولد برتبديل ظاهريدر ، تبديل حقيقى دكلدر .

مثلاً « خاص ، حكم قطعى يي ايجاب ايدر » مسئله اصوليه سنده ظاهره نظراً دليلك اعراض ذاتيه سندن اولان « خاص » موضوع مسئله واقع اولمش ظن اولنور . حقيقت حالده ايسه اويله دكلدر . چونكه بومسئله نك موضوعى ادله اربعه دن برى اولان نظمدر . يعنى قرآن وياخود سنتدر .

زيرا (خاص) ديمك « نظم خاص » ياخو « دليل خاص » ديمكدر . اختصار ايچون موصوف خذف وتقدير اولنمش ؛ صفت اولان لفظ خاص آنك مقامنه اقامه ايدلمشدر .

[اصول فقهك غایتي ، احكام شرعيه يي معرفت وموجبجه
عمل ايله سعادت دنيويه واخرويه يه نائله تدر .]

غایت ، فائده دیمکدر . بر فعل اوزرینه ترتب ایدن حکمت ومصلحت
درت درلوتسمیه اولنور غایت ، فائده ، غرض ، علت غائییه ، بودرت شی
حد ذاتنده متحد اولدینی حالدہ بالاعتبار مختلفدرلر .

شویله که : بر فعل اوزرینه ترتب ایدن حکمت ومصلحت ، اوفعلک
نهایتنده واقع اولمق اعتباریله غایت ، فعلک نتیجه وثمره سی اولمق اعتباریله
فائده ، فاعل ایچون اوفعلدن مطلوب بولمق اعتباریله غرض ، فاعلی اوفعل
اوزرینه اقدامه باعث وسائق اولمق اعتباریله ده علت غائییه تسمیه اولنور .
ایشته شو ایضاحدن آکلاشلدینی اوزره بونلر ذاتاً متحد ، اعتباراً
مختلف درلر .

— متن —

ادلّه شرعیه ، درتدر : کتاب ، سنت ، اجماع وقیاس فقهادر .
بونلردن باشقه شرایع سالفه ، تحری ، عرف وتعامل ، استصحاب ،
اخذبالاحتیاط ، مذهب صحابی ومذهب کبار التابعین ، استیحسان ،
وعموم بلوی کبی فقهاغندنده مابه الاحتجاج اولان برطاقم
دلیلار دهاوارسدهده بونلر باشلی باشنه مستقل برردلیل اولیوب
هربری ذکر اولنان ادله اربعه دن برینه راجعدر .

— ایضاح —

ادله شرعیه نك بروجه مشروح درده انحصارینك وجه ضبطی شو
 صورتله در: دلیل یاوخی اولور یاخود و حیک غیری اولور. دلیل وخی
 اولورسه یا متلو و منزله ر، یاخود دکلدر. وخی، متلو و منزل اولدینی
 تقدیرده «کتاب» در. وخی، متلو و منزل اولدینی صورتده (سنت)
 در. دلیل اکر و حیک غیری اولور ایسه یا برعصرده کی هر مجتهدك قولى
 اولور و یاخود اولماز. اکر برعصرده موجود اولان هر مجتهدك قولى
 اولورسه اولدیل «اجماع» در. یوق اکر هر مجتهدك قولى اولمازسه اوکاده
 «قیاس» دینور. علما ادله نك درده انحصارینی بووجهله ضبط ایلشله رده
 اشبو انحصار، عقلی اولیوب استقرایشدر.

بوادله اربعه دن اوچ اولکیلری یعنی کتاب، سنت و اجماع هر نه قدر
 رتبه و قوه متفاوت ایسه لرده اوچی ده من کل الوجوه اصل و ادله مثبتیه درلر
 یعنی بونلرک هر بری مستقلاً احکام شرعییه مثبتیه. اما در دنجیلری
 اولان قیاس، حکمک کندیسنه مبتنی اولسی اعتباریه من وجه اصل
 و دلیل ایسه ده کندیسی ده کتاب، سنت و یا اجماع دن مأخوذ اولان
 علتیه مستند اولق اعتباریه من وجه اصل دکلدر. بونک ایچوندرکه
 قیاس ایله ثابت اولان حکم، حقیقتده ادله ثلاثه مذکور دن برینه
 مستنددر. ینه بونک ایچوندرکه قیاس، دلیل مظهردر؛ مثبت
 دکلدر. یعنی قیاس، ادله ثلاثه دن بریه مقیس علییه ثابت اولان
 حکمی، ینه اولدیلدن مستنبط اولان علت مشترکیه استناداً مقیسه ده ده
 اظهار ایدر. یوقسه ادله ثلاثه کی کندیسنه مخصوص، یکی بر حکم
 اثبات ایده مز.

[شرایع سالفه] شرایع سالفه دن مقصد ، اسلامیت دن اول

ابناء عظام حضراتنه نازل اولان ادیاندر . اکثر علمای اسلام عندنده هر هانکی بر پیغمبر ایچون ثابت اولان بر شریعت ، مؤخرأ دیگر بر دین ایله نسخ اولمده آنک حکمی قیامته قدر باقیدر . مکرکه نسخه بر دلیل قائم اوله . شو حوالده اوله بر شریعتک حکمی قرآن کریمده ویا احادیث نبویه نقل و حکایه اولوبده رد و انکار اولمده بقی تقدیرده بزم ایچون آنکه عمل واجب اولور . بوضورتده او شریعت منقوله ، اثبات احکام ایچون بر دلیل شرعی اولمش اولور . لکن کتاب ویا ستنده حکایه ایدلمش اولدینی جهتله آنلره راجع اولور . اما بوضورتله نقل و حکایه ایدلین شرایع سالفه ، ادله شرعیه دن خارجدر .

[تحریر] تحریر لغتده آرامق دیمک ایسه ده بوراده معنای

اصطلاحی مقصوددر که طاعت مقصوده بی ادا ایچون بذل مقدرتن عبارتدر . بوتحریر ، عبادتده ، ثیاب و اوانی تطهیر اتنده کن دیسله عمل واجب اولان بر حجتدر . فقط مستقل بر دلیل دکلدر ، سنه راجعدر . زیرا بر کون اصحاب کرامدن بعضیلری ، قبله نك نه طرفده اولدینی کن دیلرنجه مجهول اولان بر یرده نماز قیلمق ایسته مشلر ، قبله نك نه طرفده اولدیغی بیلمدکری ایچون کن دیلرنجه تحریرات لازمه ده بولندقدن صکره ظن غالب حاصل ایتدکری جهتله متوجهاً ادای صلات ایلمش . مؤخرأ کیفیتی جناب پیغمبره بیان ایتدکرنده حضرت رسالتپناه افندمن آنلری او صورتله تحریرات لازمه ایفاسندن صکره ادای صلاة ایتدکری ایچون تحسین بیور مشلدر . بوندن باشقه بوتحریر کیفیتی اجماع ایله ده ثابتدر .

[عرف و تعامل] ك و [استصحاب] ك دلیل اولمسی ده ادله

اربعه دن برینه راجعدر [اخذ بالا احتیاط] بوکا عمل بالا حوطده
دینورکه احتیاطه رعایت ایتک دیمکدر؛ بوده «دع مالا یربک الی مایربک»
حدیث شریفه راجعدر . «مذهب صحابی» ایله «مذهب کبار تابعین»
دخی سنته راجعدر .

[استحسان] مذهب حنفی اصطلاحاتندندر . ائمه حنفیه پک
چوق مسائلده تسبیلاً للمصلحه اشبو استحسان ایله استدلال ایشلردر .
استحسانک ایکی معنای واردر : بری معنای اخصی ، دیکری معنای
اعمیدر . معنای اخصی ، قیاس خفی دیمکدر . بومعنایه کوره استحسان ،
قیاس اقسامندن معدود اولور . شویله که ، اگر قیاسک وجهی ظاهر
وذهنه متبادر اولور ایسه اوکا «قیاس جلی» دینور . یوقا اگر قیاسک
وجهی خفی اولوب ذهنه تبادر ایتز ایسه اوکاده «قیاس خفی» اطلاق
اولنور . قیاس جلی یه علی الاطلاق «قیاس» ، قیاس خفی یه ده
«استحسان» دینلیر .

استحسانک معنای اعمنه کلنجه : بو ، مختلف صورتده تعریف
اولمشدر . برشینک مختلف و متعدد تعریفلری برر ذکر واتیان
ایتمک ، تطویل مقال وایراث کلالی موجب اولور سهده زمانمزده احتیاج
عصره توفیقاً تنظیم قوانین خصوصنده اشبو «استحسان» ک پک بیوک
یاردمی اوله جغندن بوبابده فقهای عظام حضراتنک نقطه نظرینی ارأه
مقصدیله ذکر اولنان تعریفلرک برقاچ دانه سنی بیان ایتک ایسترم .

بعض ائمه حنفیه استحسانی ، قیاسی ترک ایتک وناسه اوفق اولانی
اختیار ایلکدر دیه تعریف ایتمشلردر . (تَرَکُ الْقِیَاسِ وَالْأَخْذُ بِمَا هُوَ
أَوْفَقُ لِلنَّاسِ) بعضلری استحسان ، ناسک مبتلا اولدینی احواله متعلق